

๒ โศกมหาราช: ความจริง มายาคติ จากคัมภีร์ และจารึก

दनय प्ररषा फलमप्रसलषलठल*

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาเรื่องราวของพระเจ้าอโศกมหาราชที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาและจารึกของพระองค์ โดยพบว่ามีข้อมูลที่สอดคล้องและแตกต่างกันในหลายประเด็น เช่น เรื่องการฆ่าพระเชษฐาก่อนทรงขึ้นครองราชย์ เรื่องดินแดนต่างๆ ที่ทรงเผยแผ่พุทธศาสนา เรื่องต้นเหตุของการนับถือพระพุทธศาสนาของพระองค์ และเรื่องการสังคายนาครั้งที่ 3 หลักฐานทั้งสองแหล่งมีจุดร่วมสำคัญที่สอดคล้องกันหลายเหตุการณ์ แต่ในส่วนของความต่างนั้นกลับทำให้พระเจ้าอโศกฯ ดูเหมือนจะไม่ใช่พระองค์เดียวกัน คือพระเจ้าอโศกมหาราชที่มีภาพลักษณ์ตามจารึก และพระเจ้าอโศกมหาราชที่มีภาพลักษณ์ตามคัมภีร์พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะคัมภีร์อรรถกถาของเถรวาทที่สร้างภาพลักษณ์ให้พระองค์กลายเป็นบุคคลที่มีความดีและความชั่วร้ายเกินจริง ทั้งนี้ เพื่อต้องการยกย่องคุณของพระพุทธศาสนาให้สูงล้ำ ซึ่งกลายเป็นมายาคติที่ทำให้ความจริงใน

* รองศาสตราจารย์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. E-mail: jo_danai20@yahoo.com

ส่วนของพระเจ้าอโศกมหาราชดูพร่าเลือนไป ในขณะที่จารึกของพระองค์เองนั้น กลับให้ภาพความเป็นจริงที่ควรจะเป็นมากกว่า ถึงแม้ว่าจารึกเองก็อาจมีมายาคติที่ซ่อนอยู่ด้วยเหตุผลบางประการก็ตาม

คำสำคัญ: พระเจ้าอโศกมหาราช, จารึกอโศก, มายาคติ

Asoka the Great: Myths and Truths from the Scriptures and the Edicts

Danai Preechapermpasit*

Abstract

This article investigates the story of Asoka the Great as documented in Buddhist scriptures and in the Edicts of King Asoka. Concordance and discordance can be found on many issues, such as the killing of his elder brothers before assuming the throne, the territories into which he has led the dissemination of Buddhism, the origin of his Buddhist beliefs, and the Third Buddhist Council. Although these two sources of evidence described many events similarly, their differences seem to give us two significantly distinct images of Asoka the Great, i.e., King Asoka as described in the Edicts and as described in the Buddhist Scriptures, especially in the Theravada Commentaries (Atthakathā) where King Asoka's virtues and vices were portrayed in excessive manners partly in order to glorify Buddhism, which in turn mythicized and distorted the reality surrounding him. The Edicts of King Asoka, on the other hand, seem to describe more probable facts, even though they may also contain some mythical elements.

Keywords: Asoka the Great, Edicts of King Asoka, Myth

* Associate Professor, Faculty of Liberal Arts, Thammasat University.
E-mail: jo_danai20@yahoo.com

Received June 27, 2019, Revised October 29, 2019, Accepted November 22, 2019

1. บทนำ

พระเจ้าอโศกมหาราชทรงเป็นต้นแบบแห่งกษัตริย์ผู้ทรงธรรมที่ชัดเจนที่สุดเรื่องหนึ่งในประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาท พระจริยาวัตรทางพระศาสนาของพระองค์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนานั้นถูกนำมาเป็นต้นแบบแห่งผู้ปกครองโดยธรรมด้วยนโยบายที่เรียกว่า “ธรรมวิชัย” คือการชนะโดยธรรม แต่หากเราพิจารณาข้อมูลจากหลักฐานต่างๆ เช่น คัมภีร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาทโดยเฉพาะที่เกิดขึ้นในลังกา และ จารึกของพระองค์เองนั้น จะพบว่าบุคลิกลักษณะและเรื่องราวของพระเจ้าอโศกมหาราชนั้นมีทั้งความสอดคล้องและความแตกต่างจากกันหลายประเด็น จนในบางเรื่องดูเหมือนว่าพระเจ้าอโศกฯ ที่ปรากฏในคัมภีร์กับจารึกนั้นจะไม่ใช่พระองค์เดียวกัน

แม้ว่าหลักฐานทั้งสองอย่างนั้นจะไม่ร่วมสมัยกัน กล่าวคือจารึกพระเจ้าอโศกฯ เป็นหลักฐานที่พระเจ้าอโศกฯ โปรดให้จารึกหลังจากที่พระองค์ครองราชย์แล้ว ในขณะที่คัมภีร์อรรถกถาเป็นวรรณคดีที่แต่งในศรีลังกา ซึ่งเป็นตำนานชั้นหลังและมีช่วงเวลาห่างจากพระเจ้าอโศกฯ ถึงหลายศตวรรษก็ตาม แต่ดูเหมือนว่าพุทธศาสนิกชนชาวไทยส่วนใหญ่จะศึกษาและรับรู้เรื่องราวของพระเจ้าอโศกฯ ผ่านจากคัมภีร์อรรถกถามากกว่าจารึก และทำให้เห็นภาพลักษณะของพระเจ้าอโศกฯ ในมุมมองเดียวเท่านั้น บทความนี้จึงสนใจที่จะศึกษาความเหมือนและความแตกต่างของพระเจ้าอโศกมหาราชในหลักฐานต่างๆ ที่เป็นประเด็นน่าสนใจ และแม้ว่าบทความนี้จะไม่สามารถพิสูจน์ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ได้มากนักแต่อาจสะท้อนให้เห็นว่าหลักฐานทั้งสองอย่างนั้นต้องการสร้างนำเสนอพระเจ้าอโศกมหาราชให้เป็นไปในทิศทางใดโดยมีความสอดคล้องหรือแตกต่างกันหรือไม่ ซึ่งอาจนำไปสู่การศึกษาวิเคราะห์ถึงข้อเท็จจริงรวมถึงเหตุผลที่รื้อร้อยอยู่เบื้องหลังพระราชประวัติของพระองค์ในการศึกษาต่อๆ ไป ก็เป็นไปได้

2. พระราชประวัติของพระเจ้าอโศกมหาราช

คัมภีร์สมันตปาสาทิกา อรรถกถากล่าวว่าพระเจ้าพินทุสารพระราชบิดาของพระเจ้าอโศกฯ ทรงมีพระราชโอรส 101 พระองค์ ในเวลาที่พระเจ้าพินทุสารทรงทุกข์พลภาพ อโศกกุมารได้สละราชสมบัติในกรุงอุชเชนีที่ทรงปกครองอยู่เสด็จกลับมายึดพระนครทั้งหมดไว้แล้วได้จับสมณราชกุมารซึ่งเป็นพระราชโอรสพระองค์โตของพระเจ้าพินทุสารไว้ อโศกกุมารทรงสั่งให้สำเร็จโทษพระราชโอรสเหล่านั้นเสียทั้งหมดยกไว้แต่เจ้าติสสกุมาร พระอนุชาผู้ร่วมพระมารดาเดียวกันกับพระองค์ เมื่ออโศกกุมารทรงสั่งให้สำเร็จโทษพระเชษฐานั้น พระองค์ยังมิได้ทรงอภิเษกเลยแต่ทรงครองราชย์อยู่ถึง 4 ปี ในปีที่ 18 ถัดจาก 200 ปี แต่ปีปรินิพพานของพระพุทธเจ้าจึงทรงอภิเษกเป็นเอกราชในชมพูทวีปทั้งสิ้น (วินัยปิฎก สมันตปาสาทิกาอรรถกถา เล่ม 1 หน้า 77)¹

อย่างไรก็ดี จากข้อความในคัมภีร์สมันตปาสาทิกา อรรถกถาที่กล่าวว่าอโศกกุมารทรงฆ่าพระเชษฐาและพระราชโอรสทั้งหมด 99 พระองค์นั้น ดูเหมือนว่าจะขัดกับจารึกศิลาฉบับที่ 5 ที่ได้กล่าวถึงพระภคตาและภคินีของพระเจ้าอโศกฯ ที่ยังทรงมีพระชนม์ชีพอยู่ ดังข้อความว่า

ธรรมมหาอำมาตย์ได้รับการแต่งตั้งให้ทำหน้าที่ทั่วทุกหนทุกแห่ง
ทั้งในสำนักฝ่ายในแห่งภคตาและภคินีของข้าฯ และมวลญาตีอื่นๆ
ทุกหนทุกแห่งในแว่นแคว้นของข้าฯ ธรรมมหาอำมาตย์เหล่านั้น
ได้รับมอบหมายหน้าที่ให้สอดส่องดูในหมู่ชนผู้ประกอบด้วยธรรมว่า
บุคคลผู้นี้เป็นผู้ฝึกฝนในธรรม หรือว่าบุคคลนี้เป็นผู้ใส่ใจในการบริจาต

¹ บทความนี้ ใช้พระไตรปิฎกและอรรถกถา ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย

ทวน (พระธรรมปิฎก, 2540, หน้า 43)²

ข้อความในจารึกกล่าวไว้ชัดเจนว่าธรรมมหาอำมาตย์ได้รับการแต่งตั้งให้ทำหน้าที่ทั้งในสำนักฝ่ายในแห่งภคินีและภคินี และมณฑลอื่นๆ ทุกแห่งในแว่นแคว้นของพระเจ้าอโศกฯ ซึ่งน่าจะขัดกับเรื่องเล่าในคัมภีร์สมันตปาสาทิกา อรรถกถาที่กล่าวว่าพระองค์ทรงสั่งให้สำเร็จโทษพระราชโอรสเหล่านั้นเสียทั้งหมด 99 พระองค์ ยกเว้นแต่เจ้าตัสสกุमार พระอนุชาเท่านั้น ส่วนในคัมภีร์อโศกาทวนกล่าวไว้ว่ามีเพียงสุสิมมราชกุมารแต่เพียงพระองค์เดียวเท่านั้นที่ทรงถูกสังหารโดยการวางแผนของราชคุปต์ผู้เป็นอัครมหาเสนาบดีของพระเจ้าอโศก (ส. ศิวรักษ์, 2547, หน้า 104 – 106) ส่วนในคัมภีร์ของธิตตกล่าวว่ามีการสังหารพระเชษฐาเพียง 6 พระองค์ (Guruge, 1993, p. 53) โรมิลาทาพาร์ (Romila Thapar) แสดงว่า จำนวน 99 นั้นเป็นเรื่องของจินตนาการที่เกินจริง (Thapar, 2014, p. 32) ดังนั้น ข้อมูลจากแหล่งต่างๆ ที่กล่าวว่าพระเจ้าอโศกฯ ยังทรงมีพระภคินีเหลืออยู่จะสอดคล้องกับความจริงมากกว่าข้อมูลที่กล่าวว่าพระเจ้าอโศกฯ ทรงสังหารพระเชษฐาทั้งหมดแบบที่กล่าวไว้ในคัมภีร์สมันตปาสาทิกาอรรถกถา

ในทางกลับกัน คัมภีร์สมันตปาสาทิกาได้พรรณานาฏภาพของพระเจ้าอโศกฯ ไว้ว่าพระราชอำนาจของพระองค์แผ่ไปภายใต้มหาปฐพีและในอากาศ เบื้องบนหนึ่งโยชน์ นักแขกเต้าก็คาบข้าวสาลีเก่าพันเกวียนที่เกิดเองในสระฉันทันต์มาถวายทุกวัน หนูก็เกล็ดข้าวเหล่านั้นให้หมดเกลบและร่ำ ข้าวสารที่

² จารึกอโศกฯ ในบทความนี้ ใช้ของพระธรรมปิฎกเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม ในบทความนี้ได้เปรียบเทียบคำแปลจากหนังสือของ Kanai Lal Hazra. (2007). *Asoka as Depicted in His Edicts*. New Delhi, India: Munshiram Manoharlal Publishers Pvt, Ltd. และหนังสือของ Meena Talim. (2010). *Edicts of King Asoka*. New Delhi, India: Aryan Books International. เพื่อผู้สนใจจะไปศึกษาและค้นคว้าต่อ

หักแม้เมล็ดเดียวก็ไม่มี ข้าวนี้เป็นพระกระยาหารเสวยแห่งพระราชฯ ผึ้งก็ทำน้ำผึ้ง หมึกก็ผ่าฟันที่โรงวัว นกการเวกก็บินมาร้องส่งเสียงอย่างไพเราะ พระองค์ทรงได้รับน้ำที่พวกเทวดานำมาจากสระอโนดาตวันละ 8 หาบ แม้แต่ไม้ชำระฟันชื่อนาคลดาอันสนิทอ่อนนุ่มมีรสซึ่งมีอยู่ในป่าหิมพานต์ก็มีเทวดานำมาถวายพร้อมกับมะขามป้อม ผลสมอที่เป็นพระโอสถและมะม่วงสุกที่สมบุรณ์ด้วยกลิ่นและรส และยังได้นำพระภูษาทรง พระภูษาห่ม เบญจพรรณ ผ้าเช็ดพระหัตถ์ที่มีสีเหลืองและน้ำทิพย์บานจากสระฉัททันต์มาถวายทุกวัน แม้แต่สัตว์เดรัจฉานต่างๆ เช่น พญานาคทั้งหลายก็นำเครื่องพระสุคนธ์สำหรับสรวนพระเศียร สำหรับไล่พระวรกาย พระภูษาห่มและยาหยอดพระเนตรที่มีค่ามากจากนาคพิภพมาถวาย แต่พระองค์ทุกวันและพระองค์ยังรับสั่งให้พญากาฬนาครผู้ที่เคยเห็นพระพุทเจ้าทั้ง 4 พระองค์ เนมิตพระพุทธรูปให้ทอดพระเนตร (วินัยปิฎก สมณตปาสาทิกา อรรถกถา เล่ม 1 หน้า 77 – 80)

เรื่องเล่าเกี่ยวกับเทวดาเหล่านี้ดูจะมีความสอดคล้องอยู่บ้างกับศิลาจารึกฉบับน้อยของพระองค์ที่มีเนื้อความทั้งในฉบับเหนือและฉบับใต้เหมือนกันว่า

ตลอดระยะเวลา (ที่ผ่านมา) นี้ มนุษย์ทั้งหลายยังมิได้คลุกคลีสนิทสนมกับเทวดาทั้งหลายเลย แต่มาบัดนี้ มนุษย์ทั้งหลายได้คลุกคลีสนิทสนม (กับทวยเทพทั้งหลาย) แล้ว ก็ข้อนี้ย่อมเป็นผลแห่งความพากเพียร (ในการทำความดี) (สวรรค์นั้น) มิใช่ว่ามหาบุรุษเท่านั้นจึงจะบรรลุถึงได้ แม้คนเล็กน้อยต่ำต้อยเมื่อพากเพียรอยู่ก็สามารถประสบสวรรค์อันไพบูรณ์ได้เช่นกัน (พระธรรมปิฎก, 2540, หน้า 96)

ทวยเทพในจารึกนี้อาจจะตีความได้หลายอย่าง เช่น อาจหมายถึงชนชั้นสูง หมายถึงหิริโอตตปะทีเป็นคุณธรรมของทวยเทพ หมายถึงเทวดาที่เป็นสิ่งมีชีวิตชั้นสูงในเทวโลก หรือแม้แต่อาจจะเป็นเพียงการพรรณนาให้จารึกมีความงดงามทางอลังการศาสตร์ดังที่กล่าวมากเป็นได้ อย่างไรก็ตาม ทั้งจารึกและคัมภีร์กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระเจ้าอโศกฯ กับเหล่าเทวดาไว้ก็เพื่อเป็นการยกย่องบุญญาธิการของมหาราชผู้ยิ่งใหญ่ให้มีความพิเศษจากพระมหากษัตริย์

ทั่วๆ ไปอย่างชัดเจน จุดที่น่าสนใจในเรื่องเหล่านี้คือยังมีการพรรณนาความโหดร้ายของพระเจ้าอโศกฯ มากยิ่งขึ้นเท่าใดก็จะเป็นการยกย่องคุณค่าของพระพุทธศาสนาให้สูงส่งมากยิ่งขึ้นเท่านั้น แม้แต่ในคัมภีร์อโศกาวทานซึ่งเป็นคัมภีร์ฝ่ายมหายานก็พรรณนาความโหดร้ายของพระเจ้าอโศกฯ เสียมากมาย เช่น ทรงเผาพระสนม 500 นางที่ทำลายต้นอโศกอันมีชื่อเหมือนพระนามของพระองค์ หรือการที่ทรงประหารอำมาตย์ถึง 500 คนที่เริ่มดูแคลนพระองค์ จนถึงกับเรียกพระนามของพระองค์ว่า “จันฑาลอศก” (ส. ศิวรักษ์, 2547, หน้า 107 – 108)

อย่างไรก็ดีความเป็นคนโหดร้ายจะกลายเป็นคนดีได้ทันทีเมื่อคนนั้นบำรุงพระพุทธศาสนา ดังคำพรรณนาในคัมภีร์อโศกาวทานว่า “เพื่อประโยชน์ของสัตว์ทั่วทั้งโลก พระราชาแห่งเมาริยวงศ์ทรงสร้างพระสถูปฯ แต่ก่อนได้พระนามว่าจันฑาลอศกฯ (พระเจ้าอโศกผู้ดุร้าย) บัดนี้ กลับได้พระนามว่าธรรมาโศกฯ (พระเจ้าอโศกผู้ทรงธรรม)” (ส. ศิวรักษ์, 2547, หน้า 107 – 119) ส่วนการพรรณนาบุญญาภินิหารของพระเจ้าอโศกฯ ในคัมภีร์สุโธลลังการะเรียกว่าอติสยวุตติประเภทโลกาติกกันตวิสัยคือการแสดงคุณอันพิเศษล้ำเลิศคือพ้นไปจากวิสัยโลก เช่น การกล่าวถึงปาฏิหาริย์ของพระโพธิสัตว์ผู้แรกประสูติเสด็จดำเนินและทรงเปล่งวาจาได้ (พระคันธसारิกวงศ์, 2546, หน้า 359 - 360) การใช้อลงการเช่นนี้ไม่ว่าจะทางคุณหรือโทษย่อมมีวัตถุประสงค์เพื่อประกาศสถานะอันวิจิตรและถือว่าเป็นสิ่งที่ยอดเยี่ยมของพระเจ้าอโศกมหาราชซึ่งถือเป็นกษัตริย์ในอุดมคติของพระพุทธศาสนานั้นเอง

3. การนับถือพระพุทธศาสนาของพระเจ้าอโศกมหาราช

ประเด็นต่อมาคือเรื่องการนับถือพระพุทธศาสนาของพระเจ้าอโศกฯ คัมภีร์สมันตปาสาทิกาการรถถกกล่าวว่พระองค์ทรงนับถือลัทธิพาเหียรปาśณณะคือลัทธิที่ถือผิด ตลอดเวลา 3 ปี ในปีที่ 4 หลังจากอภิเชกจึงทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา คัมภีร์กล่าวย้อนไปถึงพระเจ้าพินทุสารพระชนกของพระเจ้า

อโศกฯ ว่าทรงนับถือพวกพราหมณ์และได้ทรงตั้งนิยัตไว้แก่ผู้ถือลัทธิปาสัณณะ คือพวกพราหมณ์และปริพาชก เป็นต้น ประมาณหกแสนคน แม้พระเจ้าอโศกก็ ทรงถวายทานดุจเดียวกับพระชนก พระองค์ทอดพระเนตรเห็นพราหมณ์เหล่านั้น กำลังบริโภคอาหารด้วยมารยาทที่ไม่มีความสำรวมอินทรีย์ ทั้งไม่ได้รับฝึกหัด กิริยามารยาท จึงทรงดำริว่าพระองค์ควรใคร่ครวญเสียก่อนแล้วให้ทานในผู้ที่ เหมาะสมจึงควร

วันหนึ่ง ขณะที่พระเจ้าอโศกประทับยืนอยู่ที่สีหบัญชร ทอดพระเนตร เห็นนิโครธสามเณรผู้ฝึกฝนคัมภีรของตน มีอินทรีย์สงบ สมบูรณ์ด้วยอริยาบถ กำลังเดินผ่านไปทางพระลานหลวง ครั้นทอดพระเนตรเห็นแล้ว พระราชาทรง รำพึงว่า ชนแม้ทั้งหมดนี้ มีจิตฟุ้งซ่านมีส่วนเปรียบเหมือนมฤคที่วิ่งพล่านไป ส่วนทารกคนนี้ ไม่มีจิตฟุ้งซ่าน การมองดู การเหลียวดู การคู้แขนและการ เขยียดแขนของเขายามยิ่งนัก ภายในของทารกคนนี้น่าจักมีโลกุตระธรรมแน่นอน พระราชาจึงให้นิมิต์สามเณรมาเพื่อถวายบิณฑบาต ในอวสานแห่งการอนุโมทนา ทรงปวารณาภิกษุ 32 รูป ได้แก่พระอุปัชฌาย์ พระอาจารย์ และพระภิกษุสงฆ์ พร้อมทั้งสามเณร ให้มารับภิกษา ทรงให้เพิ่มภิกษุมากขึ้นทุกวันๆ และทรงตัดกัณฑ์ของพวกนักบวชนอกศาสนา มีพราหมณ์และปริพาชก ตั้งหกแสนคนเสียแล้วได้ ทรงตั้งนิยัตไว้สำหรับภิกษุหกแสนรูปภายในพระราชนิเวศน์แทน เพราะความ เลื่อมใสที่เป็นไปในสามเณรนิโครธเถระนั่นเอง พระนิโครธเถระก็ให้พระราชา พร้อมทั้งบริษัต์ดำรงอยู่ในไตรสรณคมน์ และเบญจศีล ทำให้เป็นผู้มีความเลื่อมใส ไม่ไหวหวั่น ด้วยความเลื่อมใสอย่างปฤชุน แล้วให้ดำรงมั่นอยู่ในพระพุทธศาสนา (วินยปิฎก สมันตปาสาทิกาอัฐฎกเถา เล่ม 1 หน้า 80 – 87)

เรื่องนี้มีประเด็นที่อาจขัดแย้งกับจารึก คือคัมภีร์สมันตปาสาทิกา อรรถกถาพรรณนาว่าพระเจ้าอโศกฯ ทรงนับถือพระพุทธศาสนาเพราะเลื่อมใส ต่อนิโครธสามเณร แต่จารึกศิลาฉบับที่ 13 กล่าวว่ามูลเหตุที่ทำให้พระเจ้า อโศกฯ ทรงนับถือพระพุทธศาสนานั้นมาจากความสลดพระทัยจากสงครามที่ เมืองกาลิงคะ

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปรียพรรคีย์ ผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ เมื่ออภิเษกแล้วได้ 8 พรรษา ทรงมีชัยปราบแคว้นกลิงคะลงได้ จากแคว้นกลิงคะนั้นประชาชนจำนวนหนึ่งแสนห้าหมื่นคนได้ถูกจับไปเป็นเชลยจำนวนประมาณหนึ่งแสนคนถูกฆ่า และอีกหลายเท่าของจำนวนนั้นได้ล้มตายไป นับแต่กาลนั้นมาจนบัดนี้ อันเป็นเวลาแคว้นกลิงคะได้ถูกยึดครองแล้ว การทรงประพฤติปฏิบัติธรรม ความมีพระทัยไฝ่ธรรมและการทรงอบรมสั่งสอนธรรม ก็ได้เกิดขึ้นแล้วแก่พระผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ การที่ได้ทรงปราบปรามแคว้นกลิงคะลงได้นั้น ทำให้พระผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ ทรงมีความสำนึกสลดพระทัย เพราะว่า ในขณะที่การปราบปรามแคว้นอันเป็นเอกราช กำลังเป็นไปอยู่ ก็ย่อมมีการฆ่าฟันกัน การล้มตาย และการจับประชาชนไปเป็นเชลยเกิดขึ้น ณ ที่นั่นสิ่งเหล่านี้ พระผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ ทรงสำนึกกว่าเป็นสิ่งที่พึงเวทนาเป็นอย่างยิ่ง และเป็นกรรมอันหนัก (พระธรรมปิฎก, 2540, หน้า 56)

มีข้อน่าสังเกตว่าหากพระเจ้าอโศกฯ ทรงนับถือพระพุทธศาสนาตั้งแต่พรรษาที่ 4 ที่ทรงพบนิโครธสามเณร และทรงดำรงอยู่ในไตรสรณคมน์และเบญจศีล จริงแล้ว สงครามนองเลือดที่แคว้นกาลิงคะในพรรษาที่ 8 ก็ไม่อาจจะเกิดขึ้นได้ หรือหากพระองค์ได้พบนิโครธสามเณรจริงก็แปลว่าการพัฒนาทางจิตวิญญาณของพระองค์หลังจากพบสามเณรกว่า 4 ปี ก็ยังไม่มีการมาทบทวนหรือหวนคิดถึงในการทำสงครามกับแคว้นกาลิงคะได้ (Guruge, 1993, p. 120) อย่างไรก็ตาม เรื่องความสนพระทัยในพระพุทธศาสนาของพระอนุชาของพระเจ้าอโศกฯ คือเจ้าชายติสสะจนถึงกับทรงออกผนวชนั้น ทั้งสองคัมภีร์คือคัมภีร์สมันตปาสาทิกา อรรถกถากับคัมภีร์อโศกาวทานเล่าเรื่องราวค่อนข้างสอดคล้องกันเป็นอย่างมาก

คัมภีร์สมันตปาสาทิกา อรรถกถากล่าวถึงมูลเหตุและการออกผนวชของเจ้าชายติสสะนั้นมาจากการที่พระองค์ทรงสงสัยว่าพระสมณะฉันโภชนะอันประณีต ในราชตระกูลแล้ว จำวดยุบในที่นอนอันอ่อนนุ่มเหตุใดจึงดูไม่มีความสุข

พระเจ้าอโศกฯ จึงทรงทำเป็นเหมือนกริ้วพระอนุชาด้วยเหตุการณ์บางอย่าง แล้วทรงชู้ด้วยมรณภัยว่าจงมารับเอาราชสมบัติตลอด 7 วัน หลังจากนั้นพระองค์จักฆ่าพระอนุชาเสีย เจ้าชายติสสะจึงไม่สรงสนาน ไม่เสวย ทั้งบรรทมก็ไม่หลับตามสมควรแก่พระหฤทัย ได้มีพระสรีระเศร้าหมองเป็นอย่างมาก พระเจ้าอโศกฯ จึงทรงเปรียบเทียบว่าพวกภิกษุเล็งเห็นความตายเนื่องด้วยลมหายใจเข้าและหายใจออกอยู่ จักมีความสุขได้อย่างไร แต่นั้นมา พระอนุชาก็ทรงเลื่อมใสในพระศาสนาและได้ผนวชกับพระมหาธรรมรักษ์ิตหลังจากเหตุการณ์นี้ (วินัยปิฎก สมันตปาสาทิกาอัฐฎกเถา เล่ม 1 หน้า 95 – 97)

คัมภีร์อโศกาวทานกล่าวคล้ายกันว่าเจ้าชายวิตโศก (ติสสะ) ทรงนึกถูกพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา พระเจ้าอโศกฯ จึงทรงใช้อุบายเช่นเดียวกันกับที่คัมภีร์สมันตปาสาทิกา อรรถกถากล่าวแต่เล่ารายละเอียดว่าเหตุการณ์ที่พระเจ้าอโศกฯ ทรงแกล้งเป็นกริ้วพระอนุชานั้นคือทรงใช้ให้อำมาตย์หลอกล่อเจ้าชายวิตโศกให้ทรงพระมหามงกุฎของพระเจ้าอโศกฯ บนพระเศียรและประทับบนสืบทบัลลังก์ดุจเป็นพระราชา เมื่อพระเจ้าอโศกฯ ทอดพระเนตรเห็นพระอนุชาเช่นนั้นจึงทรงให้พระอนุชาเสวยสมบัติพระราชาตลอด 7 วัน แล้วสร้างรับสั่งที่จะประหารพระอนุชากายใน 7 วัน จนในวันที่ 7 พระเจ้าอโศกฯ ก็ทรงทำให้เจ้าชายวิตโศกเข้าใจในพระพุทธศาสนา แต่นั้นมา พระอนุชาก็ทรงเลื่อมใสในพระศาสนา แล้วได้ออกผนวชจนบรรลุเป็นพระอรหันต์ (ส. ศิวรักษ์, 2547, หน้า 120 – 131)

แม้ทั้งสองคัมภีร์จะกล่าวถึงเจ้าชายติสสะหรือวิตโศกคล้ายคลึงกันแต่จุดร่วมที่สนใจคือการที่ทรงถูกคาดโทษให้ประหารชีวิตภายใน 7 วัน เหตุการณ์นี้ในคัมภีร์ทั้งหลายจะมองว่าเป็นอุบายธรรมให้พระอนุชาทรงสลดพระทัย แต่ในอีกด้านหนึ่งก็สามารถมองได้ว่าเป็นการข่มขู่พระอนุชาไม่ให้ทรงกระด้างกระเดื่องต่อราชสมบัติของพระเจ้าอโศกฯ ก็เป็นไปได้ โรมิลลา ทาพาร์ แสดงความเห็นว่ามีเพียงพระอนุชาติสสะพระองค์เดียวที่อาจเป็นอุปสรรคในการต่อต้านราชบัลลังก์ของพระเจ้าอโศกฯ ได้ ดังนั้น เจ้าชายติสสะอาจทรงตระหนักได้เองว่าการบวชเป็นการแสดงจุดยืนที่ชัดเจนว่าพระองค์จะไม่ทรงข้องเกี่ยวกับราชบัลลังก์ซึ่งจะ

เป็นการรักษาชีวิตของพระองค์เองไว้ภายใต้พระราชอำนาจของพระเจ้าอโศกฯ และเมื่อพระองค์ผนวชแล้วก็จะไม่มีผู้รู้จักพระองค์ในที่สุด (Thapar, 2014, p. 35)

ความแตกต่างที่น่าสนใจอีกเรื่องคือการอุปถัมภ์ศาสนาอื่นๆ ของพระเจ้าอโศกฯ หลังจากที่ทรงนับถือพระพุทธศาสนา โดยคัมภีร์สมันตปาสาทิกา อรรถกถากล่าวว่าหลังจากพระเจ้าอโศกฯ ทรงนับถือพระพุทธศาสนาแล้วก็ไม่ทรงเลื่อนใสนักบวชนอกศาสนาและไม่ทรงอุปถัมภ์นักบวชในศาสนาอื่นๆ อีก โดยพระองค์ทรงตัดภักดีของพวกนักบวชนอกศาสนา มีพราหมณ์และปริพาชก ตั้งหกแสนคนเสีย (วินัยปิฎก สมันตปาสาทิกาอรรถกถา เล่ม 1 หน้า 86 – 87) ข้อมูลดังกล่าวจะขัดแย้งกับจารึกศิลาฉบับที่ 12 ที่กล่าวว่าพระเจ้าอโศกฯ ทรงให้ความเคารพและทรงอุปถัมภ์ทุกศาสนา ดังข้อความว่า

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปรียพรรตีย์ ผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ ย่อมทรงยกย่องนับถือศาสนิกชนแห่งลัทธิศาสนาทั้งปวง ทั้งที่เป็น บรรพชิตและคฤหัสถ์ ด้วยการพระราชทานสิ่งของ และการแสดงความ ยกย่องนับถืออย่างอื่นๆ แต่พระองค์ผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ ย่อมไม่ทรง พิจารณาเห็นทานหรือการบูชาอันใด ที่จะเทียบได้กับสิ่งนี้เลย สิ่งนี้คือ อะไร? สิ่งนั้นก็คือ การที่จะพึงมีความเจริญงอกงามแห่งสัจธรรมใน ลัทธิศาสนาทั้งปวง ก็ความเจริญงอกงามแห่งสัจธรรมนี้ มีอยู่มากมาย หลายประการ แต่ส่วนที่เป็นรากฐานแห่งความเจริญงอกงามอันนั้น ได้แก่สิ่งนี้คือ การสำรวมระวังวาจา ระวังอย่างไร? คือ ไม่พึงมีการ ยกย่องลัทธิศาสนาของตนและการตำหนิลัทธิศาสนาของผู้อื่น ในเมื่อ มิใช่โอกาสอันควร หรือแม้เมื่อถึงโอกาสอันสมควรอย่างใดอย่างหนึ่งนั้น ก็พึงมีแต่เพียงเล็กน้อย เพราะว่า ลัทธิศาสนาทั้งหลายอื่นก็ย่อมเป็น สิ่ง ควรแก่การเคารพบูชาในแง่ใดแง่หนึ่ง (พระธรรมปิฎก, 2540, หน้า 53)

นอกจากจารึกที่ 12 ที่กล่าวว่าพระองค์ทรงเคารพและทรงสนับสนุนทุกศาสนาแล้ว จารึกศิลาฉบับที่ 7 ก็มีข้อความว่าทรงมีพระทัยปรารถนาให้ศาสนิกชนแห่งลัทธิศาสนาทั้งหลายทั้งปวงให้อยู่ร่วมกันเพราะว่าศาสนิกทั้งปวงนั้น ล้วนปรารถนาความสามัคคีและความบริสุทธิ์แห่งชีวิตด้วยกันทั้งสิ้น (พระธรรมปิฎก, 2540, หน้า 46) และในจารึกศิลาฉบับที่ 6 เมื่อทรงอภิเษกแล้วได้ 26 พรรษา ก็กล่าวยืนยันชัดเจนอีกว่าแม้ลัทธิศาสนาทั้งหลายทั้งปวง พระองค์ก็ได้กระทำการเคารพนับถือทั่วกันหมดด้วยวิธีการเคารพบูชาต่างๆ (พระธรรมปิฎก, 2540, หน้า 74) จะเห็นได้ว่าพระเจ้าอโศกฯ ในจารึกทรงมีพระราชหฤทัยกว้างขวางมากกว่าพระเจ้าอโศกฯ ในคัมภีร์อย่างเห็นได้ชัด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้รจนาคัมภีร์สมันตปาสาทิกาอรรถกถาต้องการแสดงความเลื่อมใสและยกย่องในพระพุทธศาสนาของพระเจ้าอโศกฯ มากเสียจนบดบังความมีน้ำพระทัยของพระเจ้าอโศกฯ ลงไป

4. พระเจ้าอโศกทรงชำระเสียชนนามแห่งพระพุทธศาสนาด้วยการสังคายนา

คัมภีร์สมันตปาสาทิกาอรรถกถากล่าวว่าหลังจากพระเจ้าอโศกฯ ทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาอย่างมากมายก็ทำให้เกิดการปลอมบวชเข้ามาเพื่อหวังลาภสักการะจนทำให้พระสงฆ์ไม่ลงอุโบสถร่วมกันถึง 7 ปี สาเหตุก็เพราะว่าพระองค์ทรงส่งอำมาตย์ไปสำรวจตรวจสอบกิจการของพระศาสนาอยู่เนื่องๆ ซึ่งในคัมภีร์สมันตปาสาทิกาอรรถกถากล่าวว่า อำมาตย์บางคนถึงกับดัดคอปะระที่ไม่ร่วมลงอุโบสถ จนพระอนุชาตีสสะซึ่งทรงผนวชเป็นพระภิกษุต้องมานั่งกันอำมาตย์ไม่ให้ดัดคอปะระพระภิกษุรูปอื่นๆ (วินัยปิฎก สมันตปาสาทิกาอรรถกถา เล่ม 1 หน้า 94 – 98) การที่พระเจ้าอโศกฯ ทรงส่งอำมาตย์ไปสอดส่องดูแลการพระศาสนากลับสอดคล้องกับจารึกศิลาในหลายที่ เช่น จารึกศิลาที่สารนาถ ซึ่งมีข้อความว่า

พระผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพได้ตรัสไว้ ดังนี้ ก็ประกาศพระบรมราชโองการเช่นนี้ ท่านทั้งหลายพึงนำไปติดไว้ ณ ทางสัญจรภายในเขตใกล้เคียงของท่านทั้งหลาย ฉบับหนึ่ง และจงเก็บรักษาประกาศพระบรมราชโองการเดียวกันนี้เอาไว้ในเขตใกล้เคียงของอุบาสกทั้งหลาย อีกฉบับหนึ่ง ทุกๆ วันอุโบสถ บรรดาอุบาสกเหล่านั้น พึงทำตนให้มีความรู้เข้าใจแนบแน่นในประกาศพระบรมราชโองการนี้ และทุกๆ วันอุโบสถ มหาอำมาตย์ทุกๆ คนพึงไปร่วมในการรักษาอุโบสถด้วยเป็นประจำ เพื่อจักได้เกิดความคุ้นเคยแนบสนิท และรู้เข้าใจทั่วถึงซึ่งประกาศพระบรมราชโองการนั้นแล ท้าวทุกหนทุกแห่งที่อำนาจบริหารราชการของท่านทั้งหลายแผ่ไปถึง ท่านทั้งหลายพึงขับไล่ (บุคคลผู้ทำลายสงฆ์) ออกไปเสียและในท่านองเดียวกันนั้น ท่านทั้งหลายพึงขับไล่ (บุคคลที่ทำลายสงฆ์) ในเมืองด่าน และในท้องถิ่นทั้งหลายออกไปเสีย โดยให้เป็นไปตามข้อความในประกาศนี้ (พระธรรมปิฎก, 2540, หน้า 99 – 100)

การที่คัมภีร์พรรณนาว่าพระภิกษุสงฆ์ไม่ยอมลงอุโบสถร่วมกันถึง 7 ปี รวมถึงมหาอำมาตย์ถึงกับตัดคอพระที่ไม่ลงอุโบสถดูจะขัดแย้งกับจารีกพิเศษแห่งกาลิงคะฉบับที่ 1 ที่กล่าวคุณสมบัติของมหาอำมาตย์ว่า

เพื่อประโยชน์นี้ ข้าฯ จักส่งมหาอำมาตย์ทั้งหลายซึ่งจะไม่ใช่ผู้หยาบคาย ไม่ดุร้ายและซื่อสัตย์ในการปฏิบัติงาน ออกเดินทางตรวจตราราชการทุกๆ 5 ปี มหาอำมาตย์เหล่านั้น เมื่อทราบความประสงค์อันนี้ (ของข้าฯ) แล้ว ก็จักปฏิบัติตามคำสั่งสอนของข้าฯ แม้จากนครอุชเชนีก็เช่นกัน องค์อุปราชราชโอรส จักส่งกลุ่มเจ้าหน้าที่อย่างเดียวกันให้ออกเดินทางตรวจตราราชการเพื่อความมุ่งหมายอันเดียวกันนี้แล (ในการส่งออกแต่ละคราวนี้) จักไม่ปล่อยให้เวลาล่วงเกิน 3 ปี แม้จากนครตักศิลาที่เช่นเดียวกัน (พระธรรมปิฎก, 2540, หน้า 87 – 88)

เนื่องจากจารึกนี้ไม่ได้บอกปีที่พระเจ้าอโศกฯ ครองราชย์ ดังนั้นข้อสันนิษฐานที่อาจเป็นไปได้คือเหตุการณ์มหาอำมาตย์ตัดคอพระและการไม่ลงอุโบสถร่วมกันถึง 7 ปี อาจเกิดขึ้นจริง พระเจ้าอโศกฯ จึงทรงประกาศในจารึกฉบับนี้ภายหลังเหตุการณ์น่าสลดดังกล่าว โดยให้อำมาตย์ชุดใหม่ต้องไม่เป็นผู้หยาบคาย ไม่ดื่มร่ายและให้ตรวจตราภายในระยะเวลา 3 – 5 ปี เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาการไม่ลงอุโบสถนานเกินไปถึง 7 ปีและไม่เกิดเหตุการณ์ล่วงเกินพระภิกษุสงฆ์อีกก็เป็นได้

พระเจ้าอโศกฯ ทรงจัดการพระปลอมบวชเหล่านั้นโดยอาศัยพระโมคคัลลีสบุตรตีสสะเถระ โดยพระเถระให้พระราชาทรงเรียนเอาลัทธิสมัยแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในวันที่ 7 พระราชาทรงรับสั่งให้พระภิกษุสงฆ์ประชุมพร้อมกันที่วัดอโศการามให้ซึ่งม่านผ้ากันไว้ แล้วประทับนั่งอยู่ภายในม่านผ้า ทรงรับสั่งให้จัดพวกภิกษุผู้มีลัทธิเดียวกันให้รวมกันอยู่เป็นพวกๆ แล้วรับสั่งให้นิมนต์หมู่ภิกษุมานทีละหมู่แล้วตรัสถาม หากพระราชาทรงทราบว่าเป็นพวกนี้ไม่ใช่ภิกษุ เหล่านี้เป็น อัญญเดียรัถียก็เพราะพระองค์ได้ทรงเรียนเอาลัทธิมาก่อนนั่นเอง จึงพระราชทานผ้าขาวแก่เธอเหล่านั้นแล้วให้สีกจำนวนถึงหกหมื่นคน หลังจากนั้นสงฆ์จึงยอมลงอุโบสถร่วมกัน ส่วนพระโมคคัลลีสบุตรตีสสะเถระก็ได้เลือกภิกษุพันธุ์บุพการีทำตติยสังคายนา (วินัยปิฎก สมณตปาสาทิกาอรรถกถา เล่ม 1 หน้า 104 – 107)

เรื่องการสังคายนาครั้งที่ 3 นี้ มีนักวิชาการหลายคน เช่น ศาสตราจารย์โทมัส (E.J. Tomas) กล่าวว่าสังคายนาครั้งนี้ทำโดยสงฆ์วัชชีชาวทีชาวลังกา หรือสมิท (V.A. Smith) กล่าวว่าถ้าตติยสังคายนามีจริงก็เป็นเรื่องสำคัญมาก น่าจะมีกล่าวไว้ในศิลาจารึก แต่ศิลาจารึกก็มิได้กล่าวถึง จึงเชื่อว่าพระลังกาแต่งขึ้นภายหลัง (สิริวัฒน์ คำวันสา, 2545, หน้า 79) เช่นเดียวกับ เอช. เคิร์น (H. Kern) ที่กล่าวว่า การสังคายนาเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้อย่างยิ่งเพราะการแทรกแซงเรื่องของสงฆ์ขัดกับจารึกของพระองค์ที่ทรงสนับสนุนทุกศาสนาอย่างเป็นกลางและเท่าเทียม (Lamotte, 1988, p. 273) อย่างไรก็ตาม เรื่องการสังคายนานั้นดูจะสอดคล้องกับจารึกหลักศิลาที่สารนาถและที่อื่นๆ ว่าพระเจ้าอโศกฯ ทรงทำให้

พระศาสนาบริสุทธิ์และมีความสามัคคีแล้ว ดังข้อความว่า

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปรียพรรคีย์ ผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ ได้มีพระบรมราชโองการให้ประกาศแก่มหาอำมาตย์ทั้งหลาย ณ พระนครปาฏลิสัตต และ ณ นครอื่นๆ ว่า ข้าฯ ได้กระทำให้สงฆ์มีความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้ว บุคคลใดๆ จะเป็นภิกษุหรือภิกษุณีก็ตาม ไม่อาจทำลายสงฆ์ได้ ก็แล หากบุคคลผู้ใด จะเป็นภิกษุหรือภิกษุณีก็ตาม จักทำสงฆ์ให้แตกกัน บุคคลผู้นั้นจักต้องถูกบังคับให้นุ่งห่มผ้าขาวและไปอยู่ ณ สถานที่อันมิใช่วัดพึงแจ้งสาสน์ พระบรมราชโองการนี้ให้ทราบทั่วกัน ทั้งในภิกษุสงฆ์และในภิกษุณีสงฆ์ ด้วยประการฉะนี้ (วินัยปิฎก สมันตปาสาทิกาอัฐฎกเถา เล่ม 1 หน้า 99)

พระพรหมคุณาภรณ์ (สมณศักดิ์ในขณะนั้น) กล่าวว่าธรรมเนียมของเรื่องนี้ในจารึกบอกว่าพระเจ้าอโศกฯ โปรดให้ติดประกาศทั่วไปทุกหนแห่ง ที่นักโบราณคดีขุดค้นพบแล้ว 3 แห่งคือ สารนาถ โกสัมพี และสาญจี ซึ่งมีข้อความซ้ำกันว่า สงฆ์อันพระองค์ได้ทำให้สามัคคีกันแล้ว แสดงว่าเป็นเหตุการณ์ใหญ่ของส่วนรวมทั่วทั้งแคว้นแคว้น เพราะจากสารนาถ ผ่าน โกสัมพี ไปถึงสาญจินั้น มีระยะทางถึง 600 กิโลเมตร และข้อความตอนท้ายๆ ของจารึกเองก็บอกให้มหาอำมาตย์ดำเนินการรักษาสามัคคีนี้ทั่วทุกหนแห่ง ดังนั้น ข้อความที่กล่าวถึงในจารึกเหล่านี้ย่อมหมายถึงการสังคายนาครั้งที่ 3 ที่เมืองปาตลีบุตร (พระพรหมคุณาภรณ์, 2552, หน้า 10 – 11)

การทำสงฆ์ให้สามัคคีโดยมีจารึกที่เหมือนกันในหลายพื้นที่นั้น ย่อมสะท้อนว่าต้องมีการแตกแยกกันในหมู่สงฆ์ซึ่งในคัมภีร์สมันตปาสาทิกา อรรถกถา กล่าวว่า การแตกแยกดังกล่าวนั้นทำให้สงฆ์ไม่ลงอุโบสถถึง 7 ปี การจะทำให้สงฆ์สามัคคีได้นั้นจะต้องเป็นเหตุการณ์สำคัญซึ่งวิธีที่จะยุติความแตกแยกในระดับนี้ได้จะเป็นวิธีอื่นไม่ได้ นอกจากการสังคายนาซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือเพียรของหมู่สงฆ์ซึ่งในกรณีนี้ยังมีพระราชอำนาจของพระเจ้าอโศกฯ

เป็นแรงหนุน ดังจะเห็นได้จากข้อความที่ตรงกันทั้งจากจารึกและคัมภีร์สมันตปาสาทิกาอรรถกถาที่กล่าวว่าทรงพระราชทานหรือบังคับให้นุ่งผ้าขาวนั้นเอง

5. การประกาศพระศาสนาในต่างประเทศ

เรื่องการประกาศพระศาสนาในต่างประเทศดูเหมือนว่าดินแดนที่จารึกโอศกฯ กล่าวถึง กับดินแดนที่คัมภีร์สมันตปาสาทิกาอรรถกถากล่าวไว้จะไม่ตรงกัน โดยคัมภีร์สมันตปาสาทิกาอรรถกถากล่าวว่า พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระเมื่อทำตบิยสังคิติแล้วได้ดำริว่าในอนาคต พระศาสนาจะตั้งมั่นอยู่ด้วยดีในประเทศไหน เมื่อท่านใคร่ครวญอยู่จึงมีความคิดว่าพระศาสนาจักตั้งมั่นอยู่ด้วยดีในปัจจุบันคัมภีร์สมันตปาสาทิกาอรรถกถาว่า ท่านจึงมอบศาสนิกนั้นด้วยการส่งภิกษุไปในรัฐต่างๆ 9 สาย ได้แก่ พระมฆันติเถระไปยังรัฐกัสมิรคันธาระ พระมหาเทวเถระไปยังมทิสมนทล พระรักขิตเถระไปยังวนวาสีชนบท พระโยนกธรรมรักขิตเถระไปยังอปันตคชนบท พระมหาธรรมรักขิตเถระไปยังมหารัฐชนบท พระมหารักขิตเถระไปยังโลกเป็นที่อยู่ของชาวโยนก พระมฆิมเถระไปยังชนบทอันเป็นส่วนหนึ่งแห่งหิมวัตประเทศ พระโสณเถระ 1 พระอุตตเถระ 1 ไปยังสุวรรณภูมิชนบท ส่งพระมหินทเถระ ผู้เป็นสหวิริหาริกของตนกับพระอัญญเถระ พระอุตตเถระ พระสัมพลเถระ พระภักทสาลเถระไปยังเกาะตัมปปณณิทวีป (วินัยปิฎกสมันตปาสาทิกาอรรถกถา เล่ม 1 หน้า 111)

เมืองต่างๆ ที่ในคัมภีร์สมันตปาสาทิกา อรรถกถากล่าวถึงนั้น ได้แก่ คันธาระได้แก่แคว้นแคชเมียร์ มทิสมนทลได้แก่รัฐไมซอร์ทางอินเดียใต้ วนวาสีคือแถบภูเขาวินัย อปันตคชนบทอาจเป็นเมืองบอมเบย์ มหารัฐชนบทคือแคว้นมหารัษฎะ โยนกได้แก่ประเทศกรีก หิมวัตประเทศน่าจะหมายถึงเนปาล สุวรรณภูมียังมีการถกเถียงกันหลายเมือง และเกาะตัมปปณณิทวีป ได้แก่ศรีลังกา (สิริวัฒน์ คำวันสา, 2545, หน้า 82 – 84) เรื่องนี้สอดคล้องกับการเผยแผ่ศาสนาของพระเจ้าอโศกฯ ที่ปรากฏอยู่ในจารึกที่กล่าวว่า

สำหรับพระผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ ชัยชนะที่ทรงถือน่ายิ่งใหญ่ที่สุดได้แก่ ธรรมวิชัย (ชัยชนะโดยธรรม) และธรรมวิชัยนั้น พระผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพได้ทรงกระทำสำเร็จแล้วทั้ง ณ ที่นี้ (ในพระราชอาณาเขตของพระองค์เอง) และในดินแดนข้างเคียงทั้งปวง ไกลออกไป 600 โยชน์ ในดินแดนอันเป็นที่ประทับแห่งกษัตริย์โยนยะ (Ionian Greek) พระนามว่าอันติโยคะ (Antiochos) และดินแดนต่อจากพระเจ้าอันติโยคะนั้นไป (คือในทางตะวันตกเฉียงเหนือ) อันเป็นที่ประทับแห่งกษัตริย์ 4 พระองค์ พระนามว่า พระเจ้าตุรมายะ (หรือตุลมะย - Ptolemy) พระเจ้าอันติโกนยะ (Antigonos) พระเจ้ามกะ (Magas) และพระเจ้าอเล็กซานเดอร์ (Alexander) และถัดลงไป (ในทางทิศใต้) ถึงแคว้นแคว้นของชาวโจละ (Cholas) แคว้นแคว้นของชาวปาณฑยะ (Pandyas) ตลอดถึงประชาชนชาว (แม่น้ำ) ตามรปรณี (Tamraparni) และในแคว้นแคว้นภายในพระราชอำนาจของพระองค์ก็เช่นเดียวกัน คือ แคว้นแคว้นของชาวโยนยะ (Ionians หรือ Greeks) และชนชาวกำโบยะ (Kambojas) ชนชาวนากาปันทิแห่งนากะ ชนชาวโกชะและชนชาวปีตินิก ชนชาวอันธระ (Andhra) และชนชาวปูลินทะ ทุกหนทุกแห่ง (พระธรรมปิฎก, 2540, หน้า 59 – 60)

พระพรหมคุณาภรณ์กล่าวว่าดินแดนต่างๆ ที่กล่าวถึงพระมหากษัตริย์ตามจารึกนั้นได้แก่อาณาจักรกรีกที่อยู่รอบทะเลเมดิเตอร์เรเนียน เช่น เมืองมาซิโดเนีย เมืองไซรีนแถบตะวันออกของลิเบีย จนถึงนครอเล็กซานเดรียแห่งอียิปต์ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2552, หน้า 17) แต่ดินแดนต่างๆ ที่ปรากฏในจารึกและคัมภีร์นั้นมีทั้งที่สอดคล้องและแตกต่างกัน ซึ่งหากจะสังเกตจากจารึกพบว่าดินแดนทางตะวันตกสอดคล้องกับจารึกคือดินแดนอาณาจักรกรีกซึ่งเป็นหนึ่งในเก้าสายที่ปรากฏในคัมภีร์ ส่วนดินแดนอื่นๆ ในจารึกนั้นอาจตีความจากประโยคว่าแคว้นแคว้นภายในพระราชอำนาจของพระองค์ซึ่งอาจรวมดินแดนต่างๆ ใน

สายอื่นๆ ที่ปรากฏในคัมภีร์ได้³

หากพิจารณาจากคัมภีร์สมันตปาสาทิกา อรรถกถาจะพบว่าการเผยแผ่พระธรรมทูตเกิดจากดำริของพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ ในขณะที่จาริกกล่าวว่า พระเจ้าอโศกฯ ได้ทรงกระทำธรรมวิชัยสำเร็จแล้ว และทรงถือว่าเป็นชัยชนะที่ยิ่งใหญ่ที่สุดก็คือการเผยแผ่ศาสนาไปในดินแดนต่างๆ ซึ่งอาจมองได้ว่าการเผยแผ่พุทธศาสนานั้นเป็นเรื่องของการเมืองมากกว่าเรื่องของศาสนา ประเด็นที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือในจาริกของพระเจ้าอโศกฯ นั้นไม่มีการกล่าวถึงสุวรรณภูมิอยู่เลยซึ่งเป็นเรื่องที่ชวนให้คิดวิเคราะห์ต่อไปได้ว่าดินแดนสุวรรณภูมิที่นักวิชาการยังถกเถียงเรื่องที่ตั้งกันอยู่จนถึงทุกวันนี้ว่าเป็นแหลมมาลายู เกาะสุมาตรา ประเทศพม่า นครปฐม ไปจนถึงสุพรรณบุรีและกาญจนบุรี (สุจิตต์ วงศ์เทศ, 2549, หน้า 74 – 75) เคยมีพระธรรมทูตตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกฯ มาเผยแผ่พระพุทธศาสนาจริงหรือไม่ ดังนั้น ก่อนที่จะศึกษาหรือโต้เถียงกันว่าสุวรรณภูมิอยู่ที่ใด ควรจะทำการศึกษาหาข้อเท็จจริงเสียให้ได้ก่อนว่าพระเจ้าอโศกฯ เคยส่งพระธรรมทูตมายังสุวรรณภูมิจริงหรือไม่มากกว่า

จากจาริกและคัมภีร์สมันตปาสาทิกา อรรถกถา จะพบว่ามีความสอดคล้องกันในเรื่องของการประกาศพระศาสนาแต่อาจมีความแตกต่างกันในรายละเอียดเรื่องแคว้นแคว้นและดินแดนที่พุทธศาสนาไปถึง อย่างไรก็ตาม การที่จะสรุปข้อเท็จจริงเหตุการณ์ในยุคสมัยของพระองค์โดยอาศัยจาริกเพียงอย่างเดียวก็คงไม่สามารถใช้เป็นบรรทัดฐานได้ทั้งหมดเพราะจาริกนี้เกิดขึ้นโดยพระราชประสงค์ของพระเจ้าอโศกฯ ดังนั้น ผู้จาริกก็ต้องจาริกในสิ่งที่พระองค์รับสั่งเท่านั้น แม้ในจาริกศิลาฉบับที่ 14 นั้นก็ได้อธิบายถึงเจตนา ความมุ่งหมายและข้อจำกัดของการจาริกไว้ดังต่อไปนี้

³ เรื่องการเผยแผ่พระธรรมทูต 9 สายนี้ ผู้สนใจสามารถศึกษาเพิ่มได้จากหนังสือของ E. Lamotte. (1988). History of Indian Buddhism. (Sara Webb – Boin, Trans). Louvain-La-Neuve: Institut Orientaliste

ธรรมโองการนี้ พระเจ้าอยู่หัวปรียพรรคีย์ ผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพได้โปรดให้จารึกขึ้นไว้ให้มีขนาดย่อมพอได้ความบัง มีขนาดปานกลางบ้าง มีข้อความละเอียดพิสดารบ้าง เพราะเหตุว่าสิ่งทุกสิ่งจะเหมาะสมเหมือนกันไปในที่ทุกหนทุกแห่งก็หาไม่ แวนแคว้นของข้าฯ นี้กว้างใหญ่ไพศาล สิ่งที่จารึกไปแล้วก็มีเป็นอันมากและซ้ำๆ ก็จักให้จารึกเพิ่มขึ้นเรื่อยไป อนึ่ง ในจารึกนี้มีข้อความบางอย่างที่กล่าวซ้ำซาก ทั้งนี้เนื่องจากมีอรรถอันไพเราะ อันจะเป็นเหตุช่วยให้ประชาชนประพฤติปฏิบัติตาม ในจารึกทั้งนี้ อาจมีความบางอย่างที่เขียนขึ้นไว้ไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ (แต่ทั้งนี้ก็ได้กระทำไป) โดยพิจารณาถึงถิ่นที่จารึกบ้าง พิจารณาถึงเหตุต่างๆ ที่จะทำให้ลบเลือนไปบ้างหรืออาจเกิดจากความผิดพลาดของผู้เขียนจารึกบ้าง (พระธรรมปิฎก, 2540, หน้า 62)

6. สรุป

พระเจ้าอโศกมหาราชทรงเป็นกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดของแผ่นดินอินเดีย นโยบายธรรมวิชัยที่ใช้หลักธรรมในการแผ่แสนยานุภาพแทนการรบด้วยอาวุธของพระองค์ทำให้ทรงได้รับการยอมรับจากพระพุทธศาสนาว่าทรงเป็นจักรพรรดิผู้ทรงธรรม ซึ่งพระองค์ก็ทรงตอบรับการยกย่องดังกล่าวนี้ด้วยการทรงรับเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภกที่สำคัญของพระพุทธศาสนาเคียงคู่กับศาสนาอื่น แต่ดูเหมือนว่าคัมภีร์พระพุทธศาสนาจะพยายามสร้างภาพลักษณ์ของพระองค์ให้กลายเป็นกษัตริย์ผู้ทรงเลวร้ายเกินจริงก่อนที่จะทรงหันมานับถือพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ก็เพื่อต้องการประกาศความสูงส่งของพระธรรมวินัยที่สามารถกลับใจคนร้ายกาจให้กลายเป็นคนดีได้ และแม้แต่เมื่อพระเจ้าอโศกฯ ทรงนับถือพระพุทธศาสนาแล้วดูเหมือนว่าข้อมูลจากคัมภีร์อรรถกถาจะทำให้พระเจ้าอโศกฯ ทรงกลายเป็นผู้มีพระหทัยคับแคบไปซึ่งต่างจากข้อมูลในจารึก ทั้งนี้ก็เพื่อต้องการเชิดชูพระพุทธศาสนาให้โดดเด่นกว่าศาสนาอื่นนั่นเอง

การสร้างภาพลักษณ์เช่นนี้จึงทำให้เกิดมายาคติในเรื่องของพระเจ้าอโศกฯ ซึ่งคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงในหลายประเด็น ดังจะเห็นได้จากจารึกและคัมภีร์ต่างๆ ที่กล่าวถึงในบทความนี้ อย่างไรก็ตาม ทั้งจารึกและคัมภีร์ก็อาจเป็นเพียงการสร้างมายาคติตามที่ผู้จารึกและรจนามีความมุ่งหมายที่จะให้พระองค์ทรงมีภาพลักษณ์ตามที่ต้องการ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้พระเจ้าอโศกฯ ดูเหมือนจะทรงมีสองบุคลิกเป็นอย่างน้อย คือพระเจ้าอโศกฯ ที่มีภาพลักษณ์ตามจารึก และพระเจ้าอโศกฯ ที่มีภาพลักษณ์ตามคัมภีร์พระพุทธศาสนา

บรรณานุกรม

- พระคันธสาราภิวงศ์. (2546). *สุโขทัยหลังการมัญชรี*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก. (2540). *จารึกอโศก*. กรุงเทพมหานคร:ธรรมสภา.
- พระพรหมคุณาภรณ์. (2552). *จารึกอโศก รัฐศาสตร์แห่งธรรมาธิปไตย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2536). *พระวินัยปิฎก เล่ม 1 ภาค 1มหาวิภังค์ ปฐมภาค และอรรถกถา*. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ส. ศิวรักษ์. (2547). *ความเข้าใจในเรื่องพระเจ้าอโศกและอโศกาวทาน*. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ไทย – เอเชีย.
- สิริวัฒน์ คำวันสา. (2545). *พุทธศาสนาในอินเดีย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร.
- สุจิตต์ วงศ์เทศ. (2549). *สุวรรณภูมิ ต้นกระแสนประวัติศาสตร์ไทย*. สำนักพิมพ์มติชน.
- Guruge, Ananda W.P.. (1993). *Asoka, The Righteous: A Definitive Biography*. Colombo, Sri Lanka: The Central Cultural Fund, The Ministry of Cultural Affairs and Information.
- Hazra, Kanai Lal. (2007). *Asoka as Depicted in His Edicts*. New Delhi, India: Munshiram Manoharla Publishers Pvt, Ltd.

- Lamotte, E.. (1988). *History of Indian Buddhism*. (Sara Webb – Boin, Trans). Louvain - La - Neuve: Institut Orientaliste.
- Talim, Meena. (2010). *Edicts of King Asoka*. New Delhi, India: Aryan Books International.
- Thapar, Romila. (2014). *Asoka and the Decline of the Mauryas*. New Delhi, India: Oxford University Press.